Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan asunto- ja ympäristöjaostolle 30.9.2025

Ympäristöministeriö
Vesi- ja luontoympäristöosasto
Ympäristöneuvos Maria Laamanen
Erityisasiantuntija Turo Hjerppe

HE 99/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2026

Asiakohta 2: Vesiensuojelun tavoitteet ja niiden saavuttaminen

Vaikka vesien tila Suomessa on yleisesti melko hyvä, 13 % järvien pinta-alasta, 32 % jokivesistä ja 2 % pohjavesistä ei yllä hyvään tilaan. Rannikkovesien osalta tilanne on heikompi ja 87 % ei yllä hyvään tilaan. Isoin ongelma on rehevöityminen. Vesienhoidon tavoitteena on ollut saavuttaa hyvä tila kaikissa vesimuodostumissa vuoteen 2015 mennessä eikä vesimuodostumien tila saa heikentyä. Merenhoidon tavoitteena on ollut meriympäristön hyvä tila vuoteen 2020 mennessä.

Vesienhoitosuunnitelman yhteydessä on mahdollista asettaa poikkeuksia ympäristötavoitteista. Vuosia 2022-2027 koskevissa suunnitelmissa viidessä vesimuodostumassa on asetettu hyvää tilaa lievempi tilatavoite ja noin 1500 vesimuodostumassa on asetettu tavoitteen saavuttamiselle pidempiä määräaikoja vuoteen 2027 tai sen jälkeen. Syitä poikkeusten käytölle ovat olleet ylivoimaiset luonnonolosuhteet sekä toimenpiteiden toteuttaminen vaiheittain mm. rahoitukseen ja toimenpiteiden tekniseen toteutettavuuteen liittyen. Lisäksi rakentamalla muutetuissa vesissä tavoitteena on hyvä saavutettavissa oleva tila, jonka määrittelyssä huomioidaan yhteiskunnan kannalta vesistön käyttömuodon, kuten tulvasuojelun tai vesivoiman tarpeet. Tällaisia rakentamalla muutettuja vesiä on Suomessa 176.

Vuoden 2027 jälkeen tavoitteiden saavuttamisen määräaikoja voidaan pidentää vain ylivoimaisten luonnonolosuhteiden vuoksi, mikä tarkoittaa, että tarvittavat toimenpiteet ovat jo käytössä, mutta luonnon toipuminen vaikutusten näkymiseksi vie aikaa. Lisäksi vuoden 2027 jälkeen voidaan edelleen tietyin edellytyksin asetta lievempiä ympäristötavoitteita.

Vesienhoidon sitovia ympäristötavoitteita koskevat lainmuutokset tulivat voimaan 1.1.2025. Uusien säännösten perusteella vesien hyvän tilan tavoite ja heikentymättömyysvaatimus ovat luvanmyöntämisedellytyksinä ympäristönsuojelulain ja vesilain mukaisissa lupa-asioissa EU-oikeuden mukaisesti. Samalla säädettiin menettelystä hankekohtaisen poikkeuksen myöntämiseksi vesienhoidon ympäristötavoitteista lupamenettelyn yhteydessä. Hallituksen esitykseen liittyi budjettivaikutuksia vesienhoidon avoimen tietojärjestelmän ja vesistöseurantojen osalta. Vesienhoidon avoimen tiedon palvelua kehitetään Suomen ympäristökeskuksen PISARA-hankkeessa ja sitä on tarkoitus hyödyntää vuoden 2026 lopulla alkavassa vesienhoidon kuulemisessa.

Euroopan unionin jäsenmaat, Euroopan parlamentti ja EU:n komissio pääsivät 23.9.2025 alustavaan sopuun vesien tilaa ja ihmisten terveyttä turvaavien direktiivien - vesipuitedirektiivin, pintaveden ympäristönlaatunormeja koskevan direktiivin ja pohjavesidirektiivin - muutoksista. Muutosdirektiivillä muun muassa päivitetään pinta- ja pohjavesiä koskevien prioriteettiaineiden luetteloa eli luetteloa aineista, jotka aiheuttavat merkittävää riskiä vesiekosysteemeille tai ihmisten terveydelle. Listalle lisätään uusia aineita tai aineryhmiä, kuten lääkeaineita, useita torjunta-aineita ja PFAS-yhdisteet (per- ja polyfluoratut alkyyliyhdisteet). Joidenkin olemassa olevien prioriteettiaineiden ympäristönlaatunormeja on myös tarkistettu uuden tutkimustiedon pohjalta. Vesipuitedirektiiviin lisättiin kaksi uutta poikkeusta, joita jatkossa voi soveltaa muun muassa tilapäiseen ja lyhytaikaiseen vesien tilan heikentymiseen eri hankkeissa

direktiivissä asetettujen reunaehtojen puitteissa. Ehdotus menee vielä jäsenmaiden ja parlamentin hyväksyttäväksi. Direktiivimuutokset tulisi kansallisesti panna täytäntöön vuoden 2027 loppuun mennessä.

Suuri osa vesien ja meren hyvän tilan saavuttamiseksi tarvittavista toimenpiteista perustuu toimijoiden ja maanomistajien vapaaehtoisuuteen. Vaikka vesien tilaa heikentävää toimintaa säädellään lainsäädännöllä ja luvituksella, erityisesti hajakuormituksen hillintään ja vesistöjen kunnostamiseen liittyen tarvetta on myös valtion avustuksille vapaaehtoisesti toteutettaviin toimiin, maa- ja vesialueen omistajien osallistumiselle vesien tilasta huolehtimiseen ja toimenpiteiden oikealle kohdentamiselle. Yritysten vesivastuullisuus kannustaa yrityksiä kehittämään veden kestävää hallintaa yhteistyössä sidosryhmien kanssa.

Suomi raportoi Euroopan komissiolle vesien- ja merenhoidon toimenpiteiden edistymisestä vuodenvaihteessa 2024–2025. Vesienhoidon toimenpiteistä kokonaisuutena noin kaksi kolmannesta oli käynnissä vuonna 2024, mutta toimialojen ja toimenpiteiden välinen vaihtelu oli suurta.

Vesienhoitosuunnitelmiin sisältyvien vesien hyvään tilaan tarvittavien toimenpiteiden kokonaiskustannukset ovat arviolta 1,7 mrd. euroa vuosittain. Tästä summasta noin 1,15 mrd. euroa aiheutuu lakisääteisistä jo nykyisin toiminnanharjoittajia sitovista toimista, kuten yhdyskuntien ja teollisuuden jätevesien käsittely. Noin 0,57 mrd. euroa aiheutuu näiden lisäksi tarvittavista vapaaehtoisuuteen perustuvista toimenpiteistä. Näistä suuri osa aiheutuu maataloustoimista, joita katetaan mm. CAP-suunnitelman toimenpiteillä. Vesienhoitosuunnitelmien hyväksymisen yhteydessä arvioitiin, että toimenpiteiden toteuttamiseksi tarvittaisiin lisärahoitusta noin 160 milj. euroa vuodessa, josta 90 milj. euroa kohdistuisi valtiontalouteen.

Vuonna 2026 käynnistyy laaja-alainen, yli 25 milj. euron, vuosina 2026–2033 toteutettava, EU-rahoitteinen ACWA LIFE –hanke. Hankkeen tavoitteena on tukea vesien- ja merenhoidon toimenpideohjelmien toimeenpanoa. Hankkeen rahoituksesta 60 % tulee EU:sta ja 40 % on kansallista omarahoitusta, jonka valtion osuudesta merkittävä osa maksetaan ympäristöministeriön Itämeren ja vesien suojelun edistämisen momentilta (35.10.23).

Asiakohta 3: Itämeri, rannikkovedet (ml. Saaristomeren) ja sisävedet tilanne ja rahoitus

Valtioneuvoston vuonna 2021 hyväksymissä vesien ja merenhoitosuunnitelmissa vuosille 2022–2027 esitetään tarvittavat toimet vesien ja Itämeren hyvän tilan saavuttamiseksi ja ylläpitämiseksi. Vaikka suunnitelmissa esitetyt toimenpiteet ovat toteutuksessa vuoden 2027 loppuun mennessä, hyvää tilaa ei tulla kaikilta osin vielä saavuttamaan. Vesien- ja merenhoidon suunnitelmat toteuttavat samalla myös koko Itämeren toimintaohjelmaa (Baltic Sea Action Plan, HELCOM).

Vesien ja meren tilan parantamiseen tähtäävän Ahti-ohjelman (2024-2027) kautta valtio myöntää avustuksia ja tukia sekä mahdollistaa asiantuntijatuen vesien- ja merenhoitosuunnitelmien mukaisten toimenpiteiden toteutukseen. Ahti-ohjelma myös edistää alueellisten toimijoiden, kuten kuntien, yritysten, oppilaitosten ja yhdistysten yhteistyön syntymistä.

Saaristomeri-ohjelmaa hallinnoidaan ja toteutetaan osana Ahti-ohjelmaa. Saaristomeri-ohjelmassa tavoitellaan Saaristomeren valuma-alueen maatalouden aiheuttaman kuormituksen poistamista Itämeren suojelukomissio HELCOMin pahimpien kuormittajien hot spot -listalta viimeistään vuonna 2027. Ekokuussa valmistuneen arvioinnin mukaan 17 HELCOM:n asettamasta 23:sta poistokriteeristä täyttyy. Saaristomeri-ohjelman toteutus jakaantuu maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön hallinnonaloille.

Vesien- ja merenhoitoa rahoitetaan kahdelta momentilta: 35.10.23 Itämeren ja vesien suojelun edistäminen sekä 35.10.61 Vesien- ja ympäristönhoidon tukeminen. Vuoden 2026 talousarviossa vesiensuojelun ja Saaristomeren rahoitus on yhteensä 18,8 milj. euroa. Rahoitusta on noin 1,1 milj. euroa vähemmän kuin vuoden 2025 talousarviossa.

35.10.23 Itämeren ja vesien suojelun edistäminen

- Itämeren ja vesien suojelun edistäminen 4 210 000 euroa
- Saaristomeriohjelma ja panostus vesiensuojeluun 3 000 000 euroa
- Ympäristötehtävien palvelujen hankinta 5 025 000 euroa

Itämeren ja vesien suojelun edistäminen yht. 12 235 000 euroa

Momentin 35.10.23. määrärahasta käytetään 7 210 000 euroa vesien- ja merenhoidon suunnitteluun, pohjavesialueiden tarkistamiseen ja pohjavesien riskienhallinnan edistämiseen, vesien ja meren tilan parantamiseen Ahti-ohjelman kautta eri puolilla Suomea, Saaristomeren tilan parantamiseen, vedenalaisen meriluonnon kartoitukseen ja kestävän käytön tukemiseen sekä ympäristön tilan ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointiin ja kehittämiseen.

Vesien- ja merenhoidossa määrärahaa käytetään lupa- ja valvontavirastossa, elinvoimakeskuksissa ja tutkimuslaitoksissa vesien - ja merenhoitosuunnitelmien laadintaan, vesien tilan ja ihmistoiminnan vaikutusten arviointiin, pohjavesialueiden luokituksen ja rajaustarkastelujen viimeistelyyn, toimenpiteiden toteutukseen sekä viestintään. VELMUn (Itämeren vedenalaisen meriluonnon kartoitusohjelma) inventointeihin määrärahaa käytetään pääasiassa Metsähallituksessa.

Ahti-ohjelmaa toteutetaan neljän teeman alla: 1) Ravinnekuormitus kuriin, 2) Resurssit talteen ja käyttöön, 3) Maan rakenne kuntoon ja 4) Haitta-aineet hallintaan. Ohjelmalla tavoitellaan mahdollisimman suurta paranemaa vesien ja meren tilaan koko Suomessa ja Saaristomeren alueella erityisesti. Samalla edistetään ravinneomavaraisuutta ja huoltovarmuutta, vahvistetaan luonnon monimuotoisuutta ja hillitään ilmastonmuutoksen etenemistä. Määrärahoja käytetään vuonna 2026 elinvoimakeskuksissa ja tutkimuslaitoksissa teemojen mukaisiin toimenpiteisiin, selvityksiin, koordinointiin ja hankehallinnon palveluihin. Näistä esimerkkejä ovat alueellisten vesistökunnostusverkostojen toiminnan ylläpitäminen ja kehittäminen, maanparannusaineiden, kuten kipsin käytön tukeminen, ravinteiden kierrätystä edistävien hankkeiden avustukset, vesien- ja merenhoitosuunnitelmia tukevien laskennallisten mallien ylläpito- ja kehittäminen sekä Ahti-ohjelman hankkeisiin ja hallintoon tarvittava asiantuntijuus.

Saaristomeri-ohjelmassa momentilta 35.10.23 rahoitetaan asiantuntemusta edellyttäviä koordinaatio-, hallinto- ja selvitystehtäviä elinvoimakeskuksessa ja tutkimuslaitoksissa. Saaristomeren valuma-alueella toteutetaan monipuolisesti erilaisia kuormitusta vähentäviä toimenpiteitä, kuten maatalouspolitiikan ympäristötoimenpiteitä (CAP-suunnitelma), peltojen kipsikäsittelyä, kunnostuksia valuma-alueilla ja vesistöissä, ravinteiden kierrätyksen tehostamista, yhteistyötä viljelijöiden ja yritysten kanssa sekä TKI-toimia. Lisäksi Saaristomeren seurantaa parannetaan. Vuonna 2026 käynnistyy peltofosforin vähentämiseen tähtäävä vaikutusperusteisen rahoituksen pilotti ja siihen kytkeytyen vapaaehtoisuuteen perustuvan ravinnetietovarannon valmistelu. Lisäksi valmistellaan muiden maanparannusaineiden kuin kipsin (ravinnekuitu ja rakennekalkki) tukemista.

Määrärahasta käytetään 5 025 000 euroa vesi- ja meriseurantojen maasto- ja laboratoriotehtävien hankintaan sekä vesien- ja merenhoidon tiedonhallinnan palveluiden hankintaan. Tämä määräraha käytetään pääosin lupa- ja valvontavirastossa, joka vastaat maastotehtävien ja laboratorioanalyysien ostopalveluiden hankinnoista. Määrärahalla edistetään kustannustehokkaiden uusien ympäristöseurantojen kehittämistä ja tietojen entistä avoimempaa käyttöä jatkamalla PISARA-vesitietojärjestelmän kehittämistä.

35.10.61 Vesien- ja ympäristönhoidon tukeminen

- Vesien ja meren tilan parantamisen Ahti-ohjelma 3 000 000 euroa
- Vesien- ja merenhoitosuunnitelmien toteuttaminen 3 521 000 euroa

Vesien- ja merenhoitosuunnitelmien tukeminen yht. 6 521 000 euroa

Momentilta 35.10.61 vesiensuojeluun kohdistuu 6 521 000 euroa, joka käytetään pääosin elinvoimakeskusten hankkeisiin myöntämiin avustuksiin ja tukiin, jotka toteuttavat vesien- ja merenhoitosuunnitelmia ja niitä edistävää Ahti-ohjelmaa mukaan lukien Saaristomeri-ohjelma. Momentin rahaa voidaan myös myöntää avustuksina pohjavesialueiden suojelusuunnitelmien laatimiseen ja päivittämiseen.

Alueelliset toimijat, kuten yritykset, kunnat, oppilaitokset ja yhdistykset haluavat toimia puhtaiden vesien puolesta. Valtion avustukset auttavat sitouttamaan alueellisia toimijoita ja kanavoimaan yksityistä rahoitusta vesien ja meren tilaa parantaviin hoitotoimiin, jotka erityisesti:

- parantavat ravinteiden kiertoa valuma-alueella ja edistävät vesistöissä olevien ravinteikkaiden biomassojen hyötykäyttöä ja parantavat vesiluonnon monimuotoisuutta kunnostamalla vesistöjä,
- tukevat maanparannusaineiden, kuten kipsin käyttöä pelloilla ravinnekuormituksen vähentämiseksi ja hiilinielujen vahvistamiseksi samalla parantaen maatalouden tuotantoedellytyksiä,
- tehostavat maa- ja metsätalouden vesiensuojelua ja ilmastomuutokseen sopeutumista esimerkiksi valuma-aluelähtöisillä luontopohjaisilla vesienhallinnan ratkaisuilla,
- turvaavat yhdyskuntarakenteen toimivuutta ja viihtyvyyttä parantaen alueiden käytön, kaavoituksen ja vesihuollon sekä kunnan muiden vesiensuojeluun vaikuttavien toimialojen yhteistyön toimintamalleja kaupunkien hulevesien ja jätevesien hallinnassa sekä
- tukevat kuntien, yritysten, yhdistysten, oppilaitosten ja muiden paikallisten toimijoiden muodostamien vesiensuojelutyötä edistävien yhteistyöverkostojen toimintaa ja kehittymistä.

Lisäksi tarvitaan myös alueellisten toimijoiden aktiivisuutta EU-rahoituksen hyödyntämiseksi hanketoiminnassa.